

Ennustuksesta jälkiviisauteen

Tuomas Larjavaara
KTT

Ennustuksesta
jälkiviisauteen

*Bertil Roslin (toim.),
Sitran raportteja 86,
Helsinki 2010.*

Sitra julkaisi vuonna 1981 raportin ”Suomen talous vuonna 2010”. Rahaston yliasiamies, professori C.E. Carlson laati kehyskertomuksen ja pääraportin, joiden pohjana oli kahdeksan erityisselvitystä. Pääraportti päättyi kahteen kuvaukseen Suomen taloudesta vuonna 2010: ”Vanhalla vauhdilla” ja ”Vastamäkeen”. Optimistista vaihtoehtoa ei energiakriisien jälkeisissä olosuhteissa esitetty, sillä energian hinnan odotettiin edelleen nousevan.

Nyt julkaistu Sitran ”Ennustuksesta jälkiviisauteen” on yhteenveto vuoden 1981 raportin osuvuudesta. Kokonaisarvion on tehnyt ja kirjan toimittanut kansleri Bertil Roslin, joka oli jo 1981 aktiivisesti mukana projektissa. Suuri osa silloisista asiantuntijoista on myös nyt analysoimassa tapahtunutta kehitystä.

Raportti oli ensimmäinen ”ylipitkän ajan” talousskenaario Suomessa. On erinomaista, että Sitra julkaisee sen seurantaraportin. Ei ole tavallista, että vuosikymmenien takainen ennuste tulee kriittisesti arvioitavaksi. Näinhän ei tehdä edes nykyisin tuhkatieheään ilmestyville lähivuosien ennusteille tai mietinnöille. Niihin ei yleensä myöhemmin palata.

Epävarmuus oli leimaa-antavaa

Ensimmäiseen öljykriisiin asti Suomen kansantalous oli kasvanut nopeasti koko sodanjälkeisen ajan. Kroonisia taloudellisia ongelmia olivat vaihtotasevaje, inflaatio sekä työttömyys. Viimeksi mainittu oli johtanut laajaan siirtolaisuuteen etenkin Ruotsiin.

”Suomen talous vuonna 2010” -raportin peruslähtökohdat olivat, ehkä Rooman klubin vaikutuksesta, hieman ongelmalliset. Raaka-aineiden ja luonnonvarojen tärkeyttä korostettiin, mutta jätettiin käsittelemättä esimerkiksi valtaosa metalliteollisuudesta, kuten kone-, kulkuneuvo- ja sähkötekninen teollisuus. Perusteluna oli, että metalliteollisuus on ”toimialana niin kirjava, ettei sitä voi hallita”. Metalliteollisuus oli kuitenkin jo tuolloin teollisuuden suurin työllistäjä ja vastasi runsaasta kolmanneksesta maamme viennistä.

Kasvavan julkisen ja palvelusektorin käsitelyn rajaaminen lähinnä terveydenhuoltoon oli myös ongelmallista. Olihan julkisen sektorin palveluksessa tuolloin jo 460 000 henkeä.

Sitran raportissa ei siis ollut kysymys makrotaloudellisesta mallista tai ennusteesta, vaan skenaarioista tärkeinä pidettyjen parametrien perusteella. Skenaariot olivat tiivistettyinä seuraavat:

”*Vanhalla vaubdilla*”: BKT:n kasvuksi arvioitiin 2 % vuodessa eli kolmessakymmenessä vuodessa 80 % yli 1980-luvun alun tason. Ulkomaankaupan katsottiin suuntautuvan lähinnä Eurooppaan ja sen rakenteen katsottiin riippuvan ratkaisevasti energian saannista ja hinnasta. Viennin BKT-osuuden arvioitiin vuonna 2010 olevan 33 % (1980: 25 %).

Vain uusiin energiamuotoihin siirtymisen sekä ydinvoimalaohjelmien katsottiin vaativan suuria investointeja. Teollisuuden tuottavuuden arvioitiin kasvavan jatkuvasti uuden tekniikan kehityksen ja käyttöönoton sekä automaation ansiosta. Työttömyys pysyisi korkeana ja vuonna 2010 oletettiin noin 140 000 olevan ilman vakituista työpaikkaa. Hyvän koulutuksen saaneiden nuorten työllisyyden arveltiin olevan hyvä.

”*Vastamäkeen*”: Vaihtoehto oli todella synkkä. Maailmankauppa olisi lamassa, protektionismi lisääntynyt ja energian hinnannousu vanhoissa teollisuusmaissa olisi aiheuttanut ylipääsemättömiä maksutaseongelmia. Suomen vaihtosuhde olisi heikentynyt. Sellusta ja paperista olisi ylitarjontaa; vain sahatavaran arveltiin pitävän pintansa. Ulkomaankaupan osuus kokonaistuotannosta olisi pienentynyt. Kansantalouden arvioitiin olevan 2010 jokseenkin samalla tasolla kuin 1980-luvun alussa. Taloudesta olisi vain häviäjiä.

Kuten sanottu, optimistista skenaariota ei ollut, vaikka se olisi ollut hyvin perusteltavissa. Tulihan 1980-luvusta nimenomaan yritysten kansainvälistymisen, vapautuvien pääomien, luottoekspansion, alenevan öljyn reaalihinnan ja kulutusjuhlan vuosikymmen.

Ennustuksesta jälkiviisauteen

Tuoreen raportin yhteenvedo jakautuu kahteen osaan. Roslinin kirjoittama kehyskertomus on sijoitettu sen alkuun ja loppuun. Lukijaa häiritsee jonkin verran tuo kahtiajako, vaikka raportista käykin selville, että alussa tarkastellaan ensisijaisesti vuoden 1981 kuvausta sekä lopussa toteutunutta kehitystä.

Kirjassa on todella kiinnostavaa tietoa eri aloilta. Erillisselvityksistä käy hyvin ilmi eri sektoreiden kehitys kolmenkymmenen vuoden ajalta. Kun vielä suuri osa tuoreen raportin kirjoittajista oli ollut mukana jo 1981, pitkä aikajänne tulee erinomaisesti analysoiduksi.

Erillisselvitykset raportissa ovat seuraavat:

- *Suomen taloudellinen kasvu ja haasteet (Erkki Pihkala, Riitta Hjerppe, Matti Peltonen)*
- *Asumisen kehitys vakaata – tuotantovaihtelu rajua (Esko Kabri)*
- *Metsäala murroksessa (Risto Seppälä; v. 1981 Kullervo Kuusela)*
- *Ruuantuotanto muuttuu – merkitys korostuu (Kalle Laaksonen, Seppo Suokko)*
- *Kaivostoiminta ja metallien valmistus (Kari Heiskanen, Rolf Malmström; v. 1981 Rolf Malmström)*
- *Suomen energianäkymät muuttuvassa maailmassa – lähtökohdat, muutokset ja lopputulema 1980–2010 (Jorma Routti)*
- *Tekstiili- ja vaatetusteollisuus 1980–2010 (Axel Cedercreutz; v. 1981 Kai Snellman)*
- *Suomen terveydenhuolto 1980–2010: kaksi skenaariota (Petri Kovanen, Risto Pelkonen; v. 1981 Ilkka Väänänen, Seppo Tuomola)*

Tässä ei ole mahdollista käsitellä eri ennusteiden toteutumista. Tulkoon vain todetuksi,

että väestöennusteesta, asuntotuotannosta, kasvustoiminnasta ja metsävarannoista alkaen tulevaisuudenarviot menivät enemmän tai vähemmän vikaan.

Useimpien erillisselvitysten heikkoutena oli, ettei kysymyksiä tarkasteltu lainkaan suhteellisten hintojen muutosten kannalta hintamekanismia hyväksi käyttäen.

Toteutunut tulevaisuus

Mielenkiintoisimman osan ”Ennustuksesta jälkiviisauteen”-kirjassa muodostaa Bertil Roslinin yhteenveto tapahtuneesta. Se on itse asiassa erinomainen kuvaus 30 vuoden taloudellisesta kehityksestä. Samalla siihen sisältyy – varmaankin kirjoittajan asiaan kohdistuvan oman kiinnostuksen vuoksi – joitakin tulevaisuudenarvioita.

Paremmin kuin arvattiinkaan: Maamme kokonaistuotanto kasvoi selvästi ”vanhaa vauhtia”-vaihtoehtoa nopeammin ja BKT on nyt verrattuna vuoteen 1981 lähes 120 % korkeampi kuin kolmekymmentä vuotta sitten arvioitu 80 %. Ruotsin elintaso on saavutettu. Maailmankaupan voimakkaan kehityksen ja hyvän kilpailukykyimme ansiosta vienti nousi vuoteen 2008 mennessä 47 %:iin BKT:stä.

Toimintaympäristön raju muutos: Kolmenkymmenen vuoden aikana tapahtui suunnattomia taloudellisia ja poliittisia muutoksia, joita ei osattu ennakoida: ICT-tekniikan ja internetin tuoma kehitys, globaali integraatio ja työn uusjako maailmassa, Euroopan sisämarkkinoiden ja euron synty, neuvostojärjestelmän hajoaminen, arvomaailman muutos.

Väkeä arvioitua enemmän: Ennusteiden vaikeutta osoittaa, että maamme väkiluku on nyt noin 400 000 suurempi kuin vuonna 1981 arvioitiin. Poikkeama johtuu nettosiirtolaisuuden

väheneisestä, elinikäodotusten kasvusta ja syntyvyyden ajoittaisesta noususta. Kun väestöennusteisiinkin tulee näin suuria heittoja, on ymmärrettävää, ettei muiden sektorien, kuten asuntotuotannon ja perusterveydenhuollon arvioinnissa päästy sen tarkempiin tuloksiin.

Tekniikka ja tuottavuus: Tekniikka ja tuottavuus muuttuivat paljon, mutta eivät odotetusti. Mikroelektroniikkaa ja mikrobiologiaa oli pidetty erityisen lupaavina. Kävi niin, että geenitekniikan lupaukset yliarvioitiin ja elektronikan aliarvioitiin. Suuri virhe 1981-arviossa oli, ettei ICT-sektorin maailmaa muuttavaa merkitystä ja kasvua osattu ennakoida. Tätä ei tosin silloin osattu arvioida muuallakaan.

Tulevaisuudenviittauksena Roslin tuo esiin ongelmat kokonaistuottavuuden arvioinnissa. Kokonaistuottavuuden nousun syinä esitetään yleisesti ICT:n kehitys, T&K-toiminnan lisäys, uusien yritysten synty, kansainvälistyminen, innovaatiojärjestelmät ja kilpailulainsäädäntö.

Mikä on pitkissä ennusteissa vaikeaa?

Skenaariotekniikka on erityisen käyttökelpoinen suurissa murroksissa, kun markkinat ja talouden rakenteet muuttuvat. Juuri sellainen on ollut kulunut kolmenkymmenen vuoden aika. Sitran kuvaukset vangitsivat monta olennaista muutostekijää, mutta eivät kaikkia.

”Ennustuksesta jälkiviisauteen” päättyi seuraavasti: ”Meidän on kuulosteltava tulevaisuutta. Sillä on taipumus hiipiä luoksemme niin hiljaa, ettemme edes huomaa sen lähestyvän. Kun havahdumme, on hyvä olla joku navigaattori käsillä”.

Raportti kannattaa ehdottomasti lukea. □